

Rapport fra Svalbard.

April-maj. 1997.

Norsk Selskab for Arbejdsmedicin har i de senere år arrangeret et kursus om året på Svalbard. Disse kurser er, alene på grund af placeringen, en enestående oplevelse for både deltagere og oplægsholdere. I år var jeg så heldig at være inviteret til at undervise de 45 deltagere på en af kursets dage. Allerede turen op til Tromsø var noget særligt på grund af det meget smukke vejr med høj blå himmel og sne på alle fjelde og øer. Lofoten lå som en lang række af uregelmæssige hvide sten ud i Atlanten, og man kom til at tænke på de norske forfatters beskrivelser af de fattige Lofot-fiskeres liv afbrudt af enkelte år med kæmpemæssige fiskestimer ført op af den altid lune Golfstrøm. I Tromsø kunne man mærke, at man var ved at bevæge sig uden for det normale lufthavnspublikum med stresskufferter, mobiltelefoner og bærbare computere. Her vrimlede det med folk i fritidstøj i rødt og blåt og praktiske rygsække til fjeldture. Alle snakkede, lo og omfavnede hinanden. Det var som et kæmpe møde i norsk vandrelaug.

Turen fra Tromsø og nordover gik hen over øen Bjørnøen, som jeg aldrig havde hørt om (bortset fra at jeg selv bor på en lille ø på Christianshavn, der hedder det samme). Lidt senere begyndte man at kunne se Svalbard, som er navnet på en række øer tæt ved Nordpolen, som blandt andet rummer den nordligste civile bebyggelse i verden(!). Jeg troede, at det var Thule, men dér tog jeg altså fejl. Øerne blev "opdaget" af hollænderne i 1596. De var ude på at finde en anden vej til Indien, men lige som Columbus ca. et hundrede år før fandt de noget andet end det, de søgte. I dette tilfælde var der imidlertid ingen venlige indfødte, der sagde goddag. Beboerne var først og fremmest sæler, hvalrosser, isbjørne og fugle. I lighed med spanierne i Mellemamerika syntes hollænderne, at de lokale indbyggere fyldte for meget i landskabet. På Bjørnøen dræbte man ca. 80% af hvalrosserne i ét hug. Hvalrosserne havde, i lighed med inkaerne og de andre indbyggere i Mellem- og Latinamerika, aldrig mødt kristne mennesker før og havde ingen anelse om, hvordan den kristne civilisation behandlede Guds andre skabninger. Så de var yderst tamme og lette at slå ihjel. Siden kom turen til alle hvalerne, herunder Grønlandshvalen. En oprindelig bestand på ca. 20.000 blev reduceret til næsten nul.

Da vi kom ind over det sydlige Svalbard, blev der stille i maskinen. Alle prøvede at få del i det betagende syn, der mødte os. Lige så langt øjet rakte kunne man se bjergtinder, der stak op af den kridhvide sne. Tilsyneladende var alt absolut stille og uberørt. Der var ingen spor af mennesker, ingen byer, ingen veje, floder, træer eller noget som helst andet. Det var som at flyve hen over et absolut uberørt landskab. (Senere skulle det vise sig, at dette er ret tæt ved sandheden. Svalbard består af kæmpemæssige nationalparker, der stort set aldrig betrædes af mennesker). Svalbard hører under Norge, men er reelt åbent for alle indbyggere i de 42 lande, der i 1925 underskrev den internationale traktat om Svalbard. Det er en helt enestående konstruktion, som måske kan danne model for Antarktis, som jo mangler en bindende international traktat. Norge administrerer området, og de fleste indbyggere er nordmænd, men andre kan frit slå sig ned, hvilket Sovjetunionen gennem historien har benyttet sig af. Dette betyder, at der i dag stadig er russiske byer på Svalbard, hvor der tales russisk, og hvor russisk lovgivning og økonomi i praksis sætter rammerne (på det seneste er den russiske lovgivning dog erstattet af mafiaens hærgen).

Vi landede med Braathens Safe i Longyearbyen, og de 45 kursusedtagere og 2 lærere (en hollænder og en dansker) blev kørt ind til en blanding mellem et hotel og et vandrerhjem, hvor vi skulle bo. Vi fik at vide, at vi var velkomne, hvis vi vel at mærke havde i sinde at efterlade Svalbard i den samme tilstand, som da vi ankom. "Husk venligst, at den arktiske natur er skrøbe-

lig". Og pas også på isbjørnene. I 1995 blev 3 mennesker dræbt. (Dertil kommer de 140 russere, der blev dræbt, da deres fly fløj ind i fjeldsiden for få måneder siden).

Allerede på ankomstdagen blev vi kørt rundt i Longyearbyen med omegn. Vores guide var en gudsbenådet pædagog, som fortalte os om livet på øerne, sådan at det talte til både hjerte og forstand. Som én af indbyggerne sagde: "Hvad han ikke ved om Svalbard, ved ingen". Han startede med at vise os museet og fortælle os om klassekampen på Svalbard, som i høj grad drejede sig om mad. Når fisken og kødet, som hang til opbevaring i de kolde minegange, slap op eller blev halvråddent, begyndte det at knibe med arbejdsevnen hos kulminearbejderne (og sundheden hos deres hustruer og børn). Endnu værre blev det, når eksplosioner i minerne dræbte 20-50 på én gang. Så blev der uro og strejker, selv om udfaldet jo var givet på forhånd: Man kunne ikke komme bort fra øen, og der var ingen andre arbejdsgivere. For amerikanerne blev det dog for meget på et tidspunkt: Der var en enorm eksplosion i deres mine, som dræbte de fleste af de ansatte. En hest, der blev brugt til at trække vognene med kul, blev skudt ud af minetragten med så stor fart, at den endte sine dage på den anden side af dalen. Derefter pakkede de sammen og har ikke vist sig siden.

Guiden fortalte os også om den rødnebede ternes liv: 3 måneder på Svalbard, 3 måneder på vej til Sydpolen, 3 måneder på Sydpolen og 3 måneder på vej til Svalbard. Det lyder måske meget fornuftigt, men det rejser unægteligt to foruroligende spørgsmål: 1. Hvordan fandt den første rødnebede terne på det? Den havde ikke noget landkort og intet Spies katalog. Hvordan kunne den vide, at Svalbard lå på den anden side af jorden? 2. Når den flyver til Svalbard fra Sydpolen, ankommer den hvert år på samme dato og klokkeslæt til den samme rede. Det får være, hvad det være vil. Men ungerne, der er født dernede, flyver et par dage senere, og de ved, hvor de skal hen, uden at nogen har fortalt dem, hvor det er. (Som guiden sagde: De gør, hvad de skal, uden at få besked på det. Vores børn får besked på, hvad de skal, men gør det ikke. Hvad kan vi lære af de rødnebede terner?).

Han fortalte os også den fantastiske historie om Svalbards fortid. For mange år siden lå Svalbard i nærheden af Indien. Så begyndte det hele at forskubbe sig. Fastlandspladernes langsomme bevægelser flyttede Svalbard op i kulden. Samtidigt blev der skubbet lidt rundt på det hele, således at det, der engang var vandret, nu mange steder er lodret. Mange steder på Svalbard kan man stå med spredte ben og skræve over 250 mio. år rent aflejringsmæssigt! Stedet er, af denne grund, blevet et rent El Dorado for geologer. Et år var der kongres for dinosaurforskere på Svalbard. Efter en god middag sejlede man en tur i en båd på fjorden og nød den lyse aften. En franskmænd sad i agterstavnen og røg sin efter dinner cigar. Pludselig var han ved at falde i vandet på grund af sit livs største chok. På en lodret klippevæg ud mod fjorden så han en række aftryk i klippen, som han straks fattede betydningen af: Det drejede sig om fodspor afsat af en kæmpemæssig dinosaur. Hvert af fodsporene (der nærmest lignede spor efter en stor høne) var cirka en meter fra hæl til tå!! Der var med andre ord tale om aflejringer i et lag, som var vandret, mens Svalbard lå et sted i det indiske ocean. Der var stor opstandelse blandt forskerne, og man blev enige om, at franskmænden skulle vende tilbage næste år og bjærge sit fund for videnskaben. Som sagt, så gjort. Næste år vendte den cigarrygende forsker tilbage for at hente sporene. Nu fik han sit andet chok: De var forsvundet! Han tænkte straks på sine kolleger: Havde én af dem været der før ham? Forskere kender jo hinandens svage sider. Et nærmere eftersyn viste imidlertid, at klippestykkerne i løbet af vinteren var faldet ned i havet. De blev alle bjerget, og man kan i dag se ét af de kæmpemæssige spor på det lille museum i Longyearbyen. Hvis man kan lide fossiler, er der fossiler til alle på Svalbard. Det er bare at tage ud og samle dem op.

På andendagen var vi på en 120 km tur ind over fjeldene på snescooter. Man skulle lige vænne

sig til transportformen, men efter et par minutter blev man helt bidt af det. Farten var ca. 20-45 km/t, og alt over 30 føltes meget hurtigt. Undervejs så vi sæler, hvalrosser og svalbardrendyr (en lille hårdfør type), men heldigvis ingen isbjørne. Guiderne var bevæbnede med geværer og pistoler for alle tilfældes skyld. Undervejs besøgte vi byen Barentsburg, som er en russisk by med kulturhus, sportshal osv. Det var en helt igennem deprimerende oplevelse. Når man kørte ind mod byen, kunne man styre efter den sorte røgsøjle, der stod lige op i vejret som en påmindelse om Sovjetrigets miljøpolitik. Da vi kom tættere på, kørte vi igennem et område med "affald" bestående af materialer, tanke, beholdere, betonbjælker, brædder, ledninger osv. osv., som man åbenbart alligevel ikke fik brug for, og som derfor nu fylder op og skæmmer landskabet. Selve byen var trøstesløs. De enkelte pæne gamle huse var ved at falde fra hinanden, og de nye huse var både grimme og i forfald. Alle vinduer var dækket til med tynd plastik af hensyn til træk og kulde, således at ingen kunne se ud på den helt fantastiske udsigt. På det lille torv faldbød man turistvarer fra små boder. Det meste var bedst egnet som hadegaver. I løbet af kort tid var halvdelen af byens hovedgade opfyldt af vestlige besøgendes snescootere, som larmede og blokerede alt. Russerne stod med deres store skindhuer og så undrende på. Det var første maj, så alle havde fri fra arbejde. Vi fik en ilde smagende frokost, som ifølge vores guider var noget af det bedste, de nogen sinde havde fået i byen. Som regel var maden uspiselig. Jeg drog et lettelsens suk, da vi kom ud af byen igen. Den slags turistimperialisme er og bliver vederstyggelig.

Resten af turen var vidunderlig. Eneste problem var, at det larmer og vibrerer en del at køre snescooter. Men det er samtidigt enormt sjovt at manøvrere med dem og at køre ud over små hop, så at man svæver lidt i luften. Hvis man ikke er enormt skrap til at stå på ski, er det den eneste måde, man kan få Svalbards enestående snevidder og bjergtoppe at se.

Næste dag var vi på besøg i en af Svalbards mange kulminer. De norske miner er i dag nedlagt alle sammen undtagen én. To af russernes miner er stadig i brug. Det var en spændende og rystende oplevelse. Minen havde været i brug indtil for et par år siden, men man følte det som om, man var på besøg i et museum for industrialismens værste udskejelser. De kullag, der findes under det pågældende bjerg, er ca. 60-100 cm tykke, hvilket vil sige, at alt arbejde i minen skulle foregå i hugsiddende eller liggende stilling. Her kravlede man så rundt og borede, skovlede, hamrede og gravede i 4 graders kulde dybt under jorden. Hver gang man havde gravet lidt kul ud, skulle man sætte stivere og overliggere op, for at bjerget ikke skulle falde ned over arbejderne. Når man så havde gravet et område fri for kul, trak man sig gradvist tilbage, fjernede stiverne og lod bjerget "sætte sig". Man fik ødelagt knæene, ryggen og lungerne, men problemet var ikke synligt, idet hverken skaderne eller sygdommene blev registreret nogen steder. Dertil kom så de mange ulykker og den konstante fare for eksplosioner. Som tak for alt dette fik man lov til at bo sammen med en anden arbejder i et rum på 12m² samt adgang til at vaske hænder og hoved hver dag i koldt vand. I 1970'erne blev der så indlagt rindende vand, så man kunne fjerne kullaget fra kroppen. Vores guide fortalte os om minens historie med humor og bidende ironi. Han viste os et kullag på ca. 15 centimeters tykkelse og forklarede, at ledelsen i Oslo havde opgivet at bryde dette lag, da man havde forklaret dem, at det ville være umuligt at presse selv de tyndeste norske arbejdere ind i en sådan sprække uden risiko for, at de kom til at sidde fast derinde. Dybt inde i minen havde man et depot med frø fra alverdens planter. "Når vi en dag har sprunget verden i stykker med A-våben, regner man med, at enkelte rige amerikanere har sikret sig og deres efterkommere i dybe sikkerhedskældre med en masse dåsemad. Når de så kommer op til overfladen efter ca. 10.000 år, er det meningen, at de skal tage til Svalbard og hente nogle frø og starte det hele forfra igen." Efter minebesøget var alle blevet hundrede gange gladere for deres sædvanlige arbejde.

Den første egentlige kursusdag var der indlæg fra norske arbejdsmedicinere fra Trondhjem om lungesygdomme og om opløsningsmiddelskader. Den anden dag underviste jeg hele dagen, og den tredje dag var det hollænderen Jop Groenweg, der var på programmet. Han var en meget speciel underviser med et kæmpemæssigt underholdningstalant. Han var en blanding af Woody Allen, Mr. Bean og den engelske stressforsker Cary Cooper. Hans speciale er "human error", og han rejser verden rundt med sit "show" og fornærmer lederne i alverdens store firmaer ved at fortælle dem, hvor frygtelige de er. Øjensynligt kan de lide det. I hvert fald har han stor succes med sit koncept. En af hans teser er: Sundhedspsykologernes modeller er kun udtryk for deres totale uvidenhed. Enhver, der har en model med over fem firkanter og ti pile, viser blot, at han er totalt forvirret. Denne forvirring prøver han så at skjule ved at strø om sig med intetsigende pile.

Hvert eneste frokost- og aftensmåltid blev indtaget et nyt sted, hvilket må siges at være lidt af en bedrift af en lille by med under 1.000 indbyggere! Festmiddagen blev indtaget i "Huset", som er en af de 2-3 norske restauranter, der er i Michelins guide!!! Forretten bestod af Svalbard kammuslinger i krydret sauce, hovedretten af indbagt hvalbøf og desserten af vilde tyttebær med is. Dertil serverede man de mest udsøgte vine fra tre kontinenter. Denne restaurant i verdens nordligste bebyggelse har Norges største og fineste vinkælder! Og når man kigger ud af vinduet, går der svalbardrendyr rundt med tykke pelse og små bitte korte ben. Værten fortalte os historien om isbjørneskindet, der hænger på væggen. En dag havde en ung bjørn forvildet sig ind i Longyearbyen. Indbyggerne blev advaret over radioen og opfordret til at blive inden døre. Resultatet var, at alle straks gik udenfor for at få et glimt af bjørnen. Snart var en større skare samlet på sikker afstand for at se, hvad den ville finde på. Bjørnen følte sig efterhånden truet, og den gjorde som så mange andre i tilsvarende situationer: Den søgte mod Guds hus. Ved kirkedøren rejste den sig på bagbenene som for at banke på. I denne stilling blev den skudt bagfra og døde. Som præsten sagde ved mindehøjtideligheden bagefter: "Jeg vil fremover gøre alt, hvad jeg kan, for at det ikke skal gå andre lige så ilde, når de i stor nød søger til Guds hus".

Som speciel tak for undervisningen blev jeg inviteret på hundeslædetur sammen med to deltagere fra Trondhjem. Hundeføreren var en flot fyr af den type, der er hundefører på Svalbard i april-juni, windsurflærer på Ibitza i juli-september og skilærer i de franske alper om vinteren. Ind imellem tager han så HD, HA og shipping. (Som den hollandske underviser sagde: I would lock my wife up, if he got close to my home town). Vi havde et forspand på seks smukke grønlandske hunde, som han kendte ud og ind og fik til at løbe som perler på en snor. Hundenes problem var, at der var så "varmt", - dvs. ca. 5 kuldegrader. De yder deres bedste og er i hopla, når der er 40 kuldegrader. Vores guide anbefalede os at komme om vinteren, når det er helt mørkt. "Så er det fint at være med hundeslæde og lade hundene finde vejen, mens man sidder og nyder nordlyset, stjernerne og månen."

Longyearbyen er et meget specielt samfund med en stor overvægt af midlertidige indbyggere. Alligevel er der en rigtig lillebystemning. Efter sigende kender alle hinanden, og når først det store turistrush er overstået, går foreningslivet i gang. Der er alting: Frimærkeklubber, sangkor, sportsklubber, jagtforeninger, ski-, blomster-, fossil-, skak-, telt-, kunst-, teater-, hjemstavns-, Røde Kors-, osv. osv. -klubber. Ifølge indbyggerne har man slet ikke tid til at blive deprimeret i den mørke tid. Tværtimod er tiden alt for kort, til turisterne vender tilbage igen. Desuden skal man nå at sove om vinteren, for om sommeren sover "ingen" mere end 4-5 timer. Der er konkurrence blandt nordmænd om at komme derop, men alle offentligt ansatte har en maksimumstid på 5 år. Der er eksempler på, at sygeplejersker har taget ansættelse som servitricer og lærere som chauffører for at "få lov" til at blive.

Lægen var ved at græde ved tanken om, at han kun havde ét år tilbage på Svalbard. "Her får vi

en akut patient ind, og så begynder vi at behandle, mens vi ringer ned til fastlandet. De instruerer os så i telefonen, mens vi behandler videre. Forleden dag behandlede vi f.eks. en patient, der havde fået saltsyre i begge øjne. Vi gjorde, som de fortalte os i telefonen, og hun blev hurtigt rask igen. Hvor ellers oplever man at arbejde på den måde?" Lægen fik dog ikke lov til at tage imod børnene. Alle kvinder føder på fastlandet. Dog var der sidste vinter en kvinde, der ville føde hjemme, fordi det er mere naturligt. Hun fik bragt en (mandlig) jordemoder over til øen fra fastlandet på statens regning. Jordemoderen gik rundt og ventede sammen med kvinden i tre uger. Da veerne kom, fortrød kvinden imidlertid. Der blev tilkaldt et ambulancefly fra Tromsø, som hentede hende. Flyet lettede næsten samtidigt med ruteflyet, og de to fly fløj så side om side til Tromsø. Lige før landingen fødte hun så i flyet. Som lægen sagde: Det var Norges dyreste fødsel dét år.

Sidste dag gik med at shoppe skattefrit. Alt er uden moms, punktafgifter og told, så der er meget at tjene, hvis man har mange penge. I lufthavnen var der absolut ingen sikkerhedskontrol. Som hollænderen sagde: Hvor ellers i verden kan man leje både pistoler og geværer på sit glatte ansigt og derefter tage bussen til lufthavnen og stige om bord i en Boeing 747 uden at blive kontrolleret? Det amerikanske "Rifle Syndicate" kender heldigvis ikke noget til Svalbard. Deres argument er jo, at det er mennesker - ikke våben - der slår andre mennesker ihjel. En bevæbnet befolkning er altså - ifølge de amerikanske lobbyister - ingen fare i sig selv. På Svalbard holder deres argumenter faktisk. Der er masser af våben men ingen mord.

Alt i alt var det en meget stor oplevelse at være på Svalbard. Da jeg udfyldte evalueringsskemaet, som lå fremme på hotellet, skrev jeg, at jeg ville anbefale alle at tage derop. Samtidigt svarede jeg "ja" til, at det ville være en god ide at begrænse turiststrømmen i den nærmeste fremtid.

Hilsen, Tage